

ИНВЕСТИРАНЕ В ЦЕННИ КНИЖА

РЪКОВОДСТВО ЗА ИНДИВИДУАЛНИЯ ИНВЕСТИТОР

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните години се създадоха възможности за разнообразяване на формите за инвестиране на свободните парични средства на населението.

Влагането им в банките под формата на спестовни влогове или срочни депозити все още остава основният начин на инвестиране за голяма част от населението, защото това не изисква специални познания и допълнителни усилия от страна на вложителя .

Покупката на държавни ценни книжа с фиксиран доход е другата възможност за безрисково вложение, която също не изисква големи професионални умения от страна на индивидуалните инвеститори и носи по-голяма доходност от банковите влогове.

С появата на приватизационни, инвестиционни и пенсионно-осигурителни фондове се даде възможност част от спестяванията на населението да бъдат управлявани от професионалисти и инвестирани в корпоративни ценни книжа.

И все пак, ако някой иска да постигне относително по-голяма доходност от своите свободни парични средства, той може да обмисли възможността да участва самостоятелно в сделките на капиталовия пазар. Нашата препоръка е индивидуалния инвеститор да участва в сделките на организирания капиталов пазар.

ОРГАНИЗИРАН КАПИТАЛОВ ПАЗАР

Институции

Със създаването и функционирането на организирания капиталов пазар у нас са свързани следните институции:

Комисията за финансов надзор /КФН/ е независим орган, чийто състав се избира от Народното събрание. В сферата на търговията с ценни книжа тя извършва регулиране и контрол върху:

- публичното предлагане и търговията с ценни книжа;
- регулираните пазари на ценни книжа;

- Централния депозитар;
- инвестиционните посредници
- инвестиционните и управляващите дружества.

Функциите на Комисията имат за цел осигуряване защита на инвеститорите и стимулиране развитието на открит и ефективен пазар на ценни книжа. Тя одобрява проспектите на емитентите и изисква първоначално и периодично разкриване на информация от публичните дружества.

Централният депозитар / ЦД / представлява национална система за съхранение и управление на ценните книжа. При него се съхранява цялата информация за всички ценни книжа и тяхното движение. Според Закона за публично предлагане на ценни книжа, издаването и разпореждането с безналични ценни книжа има действие от регистрацията им в Централен депозитар. В регистъра на ЦД се вписват имената на притежателите на безналични ценни книжа. Издаването и разпореждането с тях се удостоверява с акт на регистрация. Върху дейността на ЦД упражняват контрол Министерството на финансите, Българска народна банка и Комисията за финансов надзор.

Българската фондова борса – София е акционерно дружество с преобладаващо частно участие. Тя е единственото в страната лицензирано тържище на ценни книжа. В Правилника за дейността на борсата са залегнали следните принципи:

- Равни условия за участие в търговията с ценни книжа;
- Равен достъп до пазарната информация;
- Унифицирани правила за борсова търговия, сключване и изпълнение на сделките с ценни книжа;
- Необратимост на сключените сделки с ценни книжа;
- Пълна прозрачност относно формирането на цените на търгуваните на борсата ценни книжа;
- Незабавно оповестяване на пазарната информация за сключените борсови сделки.

Предимства на борсовата търговия

Предимствата да се инвестира в ценни книжа, търгувани на организирания борсов пазар са няколко:

- На борсовите пазари се търгуват ценни книжа от емисиите на публични дружества, контролирани от държавата чрез Комисията за финансов надзор.
- Публичните дружества представят периодично финансова и корпоративна информация за дейността си.
- Борсата провежда търговските сесии всеки работен ден.
- Борсата предоставя актуална информация за цените на сключените сделки и изтъргуваните обеми ценни книжа за всяка търговска сесия.

Видове ценни книжа, търгувани на борсата

На организираните пазари на Българска фондова борса сега се търгуват акции на публични дружества, депозитарни разписки върху активи, държавни ценни книжа, корпоративни и общински облигации.

Обикновените акции представляват части от собствеността на едно акционерно дружество. Притежателят на обикновени акции придобива следните права:

- право на глас при вземането на решения на общото събрание на акционерите на дружеството;
- предимство при покупката на пропорционална част от нова емисия акции, издадена от дружеството;
- правото на дивидент;
- право да бъде обезщетен с пропорционална част от активите на дружеството в случай на фалит и ликвидация, след погасяване на задълженията към кредиторите.

Българските депозитарни разписки /БДР/ представляват сертификат за собственост върху чуждестранни финансови активи. Базовите финансови активи могат да бъдат всички чуждестранни ценни книжа – акции, облигации и др. Чрез БДР не се налага участие на външните капиталови пазари. Инвеститорите, притежатели на БДР имат всички права на собственост с изключение на правото на глас.

Облигациите са кредитни /дългови/ инструменти. Те принадлежат към групата на ценните книжа с фиксиран доход. През времето на съществуването им техният притежател получава определената лихва /обикновено два пъти в годината/ , а в деня на падежа – номиналната им стойност. Държавните ценни книжа са дългов инструмент с най-ниска степен на риск, защото платец по тях е държавата. Корпоративните облигации се използват от фирмите като инструмент за финансиране на бизнеса. Те са по-рискови за инвеститорите и по принцип носят по-голяма доходност на притежателите им.

ИНВЕСТИЦИОННИ ПОСРЕДНИЦИ

За да участва в сделките на капиталовия пазар, инвеститорът трябва да използва услугите на инвестиционен посредник – член на Борсата, който да извърши от негово име и за негова сметка поръчки за покупки и продажби на ценни книжа.

Инвестиционният посредник е дружество, получило разрешение от Комисията за финансов надзор за извършване на сделки с ценни книжа за собствена или чужда сметка, поемане на емисии от ценни книжа, управление на индивидуални портфейли от ценни книжа, попечителска дейност и извършване на инвестиционни консултации. Изискванията към дейността на инвестиционните посредници са регламентирани с Наредба на Комисията за финансов надзор. Тази наредба ги задължава:

- да третират равностойно и справедливо своите клиенти;

- да сключват сделките с ценни книжа за сметка на клиенти при най-добрите условия;
- да изпълняват поръчките на своите клиенти при първа възможност;
- да прилагат подходящи мерки за съхраняване на ценните книжа и паричните средства на клиентите си;
- да осигуряват гаранции за запазване на имуществените права на клиентите, свързани с принадлежащите им ценни книжа и парични средства.

ИЗБОР НА БРОКЕР

Брокерите на ценни книжа са служители на инвестиционни посредници. На интернет-страницата на Борсата можете да намерите списък на всички лицензирани инвестиционни посредници и техните брокери, както и офисите им в страната. Преди да направи своя избор индивидуалният инвеститор е добре да се срещне с няколко брокера, за да установи какви услуги предлагат и какви са техните такси и комисионни. Наред с посредничеството при търговията с ценни книжа, те могат да дадат съвети и консултации при желание от страна на клиента. По-големите инвестиционни посредници разполагат с финансова, икономическа и борсова информация и могат да разработват прогнози за очакваното поведение на пазара на ценни книжа. Не забравяйте, че брокерът ще работи с вашите пари. Той може да ви помогне да успеете, но може и да загубите. Рискът остава за ваша сметка.

ДОГОВОР ЗА БРОКЕРСКА УСЛУГА

Отношенията между инвестиционния посредник и клиента се уреждат с договор, общите условия по който предварително се одобряват от Комисията за финансов надзор. Тези условия трябва да са изложени на видно и достъпно място в помещението, където инвестиционния посредник приема клиенти.

С договора се определят:

- обемът на представителната власт на инвестиционния посредник;
- условията за поръчките и тяхното изпълнение;
- условията за изпълнението на допълнителните нареждания на клиента;
- условията и сроковете за периодично отчитане пред клиента;
- условията за съхраняване на ценните книжа паричните средства и другото имущество на клиента, получени във връзка с поръчката или придобити по сключената сделка;
- реда и формата за даване на нарежданията;

- срокът да предоставяне на паричните средства на инвестиционния посредник при изпълнение на поръчки за покупка на ценни книжа;
- методите за оценка на ценните книжа в портфейла на клиента;
- размера на възнаграждението за услугата.

ВИДОВЕ БОРСОВИ ПОРЪЧКИ

В зависимост от инвестиционните цели, състоянието на пазара и риска, които могат да поемат индивидуалните инвеститори могат да направят следните основни видове поръчки:

- **Пазарна поръчка** - брокерът е задължен да купи или да продаде по най-добрата цена на борсовия пазар в момента на получаване на поръчката.
- **Лимитирана поръчка** – поръчка за покупка или продажба на определено количество ценни книжа при посочена пределна цена. Изпълнението на тази поръчка се извършва при появата на определената от клиента цена или по-добра от нея.

Лимитираните поръчки могат да бъдат:

- **валидни до отмяна** – поръчки, които се пренасят от една борсова сесия към следващата, докато не бъдат отменени, но за не по-дълго време от 14 борсови сесии;
- **еднократни** – поръчки валидни само за една сесия;
- **моментални** – поръчки, валидни за момента на въвеждане.

ЦЕНИ НА УСЛУГИТЕ

Институциите, свързани с капиталовия пазар, и инвестиционните посредници събират такси и комисионни за оказаните от тях услуги при търговията с ценни книжа, определени в тарифите им.

Таксите за търговия, събирани от Борсата, се заплащат от всяка страна по сделката (инвестиционен посредник) и се определят като процент от стойността на съответната сделка, по следната тарифа:

- За сделки с акции и депозитарни разписки върху акции:
  - а) на стойност до 25 милиона лева включително - 0.1%;
  - б) на стойност над 25 милиона лева до 75 милиона лева включително - 25 хиляди лева плюс 0.05% върху горницата над 25 милиона лева;
  - в) на стойност над 75 милиона лева - 50 хиляди лева плюс 0.01% върху горницата над 75 милиона лева;
- За сделки с държавни ценни книжа - 0.005%;
- За сделки с корпоративни и общински облигации и депозитарни разписки върху облигации - 0.01%;
- За сделки с компенсаторни инструменти - 0.03%;
- За сделки с други ценни книжа - 0.03%.

В тарифата на Централен депозитар са предвидени следните цени на услугите си:

- за обработка на един трансфер – 0.35 лв., дължими от страните по трансфера;
- за откриване на сметка – 0.30 лв.;
- за формуляр “Нареждане за прехвърляне на акции от клиентска сметка при посредник” – 0.25 лв.;
- за издаване на депозитарна разписка – 0.20 лв.

Пълният текст на тарифите на тези две институции може да намерите на страниците им в Интернет, съответно www.bse-sofia.bg и www.cdad.bg , както и при инвестиционните посредници.

За извършените услуги инвестиционните посредници също получават възнаграждения, определени в техните тарифи. Те са различни за отделните посредници и подробна информация за цените на услугите може да получите от тях. Наредбата за изискванията към дейността на инвестиционните посредници задължава всеки посредник на видно място да изложи своята тарифа за цените на услугите и вида и размера на разходите на клиентите.

ПАЗАРНА И КОРПОРАТИВНА ИНФОРМАЦИЯ

Търговията с ценни книжа изисква осигуряването на разнообразна и голяма по обем информация, както и специфични умения за нейното анализиране, за да се прогнозира тенденциите в движението на цените на отделните ценни книжа. В повечето случаи събирането и анализирането на необходимата информация не е по силите и възможностите на всеки индивидуален инвеститор, а и това не е наложително след като с нея разполагат инвестиционните посредници. Чрез съветите и консултациите които предлагат, те могат да ви бъдат полезни на индивидуалните инвеститори при техния избор.

Достъпът до информацията за търговията с ценни книжа е по-лесен. След приключването на всяка търговска сесия, Борсата издава бюлетин, който е публичен и свободно достъпен за всички. Той съдържа следната информация:

1. Пазарна информация, която включва следните данни по емисии ценни книжа:
  - информация за датата и размера на раздадения дивидент от предходната година /за пазара на акции/;
  - информация за датата и размера на текущото изплащане на лихва или главница /за пазара на облигации/;
  - последната цена преди търговската сесия със съответната дата;
  - брой изтъргувани пазарни партии ценни книжа;
  - информация за пазарната партида на всеки вид ценни книжа;
  - най-висока, най-ниска, средно претеглена и последна цена, процентната промяна, както и най-добрите висящи оферти “купува” и “продава” към края на търговската сесия.

2. Информация за новоприети инвестиционни посредници – членове на Бorsата.
3. Информация за новоприети емисии от ценни книжа и за решенията за временно или окончателно прекратяване на търговията с тях.
4. Информация за официалните борсови индекси.
5. Корпоративна информация за публичните дружества, включваща:
  - Промяна в състава на управителните и контролни органи на дружеството;
  - Промяна в устава на дружеството;
  - Промени в дейността на дружеството;
  - Промени в структурата на капитала;
  - Решения за разпределяне на печалбата и изплащане на дивиденди.

Освен тази информация, всички публични дружества представят в Комисията за финансов надзор и Бorsата тримесечни и годишни одитирани счетоводни отчети, които могат да се ползват от инвеститорите.